

Список використаних джерел:

1. Материалы XXIII съезда КПСС. М.: Политиздат, 1966. 304 с.
2. Нефьодов Д. В. Робітництво УРСР повоєнного двадцятиріччя (1946–1965 pp.) в історіографії. Миколаїв: Іліон, 2018. 404 с.
3. Голиков В. За ленинскую партийность в освещении истории КПСС. *Коммунист*. 1969. № 3. С. 68–72.
4. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986). В 12 т. 9-е изд., доп. и испр. Москва: Политиздат. Т. 8. 1985. 543 с.
5. «Почти ежедневно КГБ приходится задерживать душевнобольных...». *Новая газета*. 2013. 18 октября. № 117. С. 25.
6. XXIV съезд Коммунистической Партии Советского Союза. 30 марта – 9 апреля 1971 года. Стенографический отчет. М., 1971. Т. I. 598 с.
7. Вопросы истории современной исторической науки. Материалы пленума научного совета по проблеме «История исторической науки». 26–27 мая 1981. М., 1984. 286 с.

УДК: 94(477.7)"1850/1917"

Михайло ВАСИЛЕНКО,

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) РВО спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Черемісін О.В., д.іст.н., професор

ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - ПОЧ. ХХ СТ.

Актуальність дослідження законодавчих джерел з історії міського самоврядування Півдня України другої половини ХІХ - початку ХХ століття зумовлено тим, що з 2014 року Україна прийняла Концепцію реформ місцевого самоврядування та територіальної організації, згідно якої наша

країна розпочала свій шлях до децентралізації владних повноважень у всіх областях.

Тому для всіх організаторів цієї реформи буде важливим більш глибоке вивчення схожих реформ у другій половині XIX - початку XX ст. на прикладі українських південних земель в складі Російської імперії. Варто приділити також не малу роль саме правовим джерелам, бо саме на основі них відбувалися удосконалення роботи органів міського самоврядування.

Ключові слова: законодавчі джерела, міське самоврядування, муніципалітет.

Варто зазначити, що через повномасштабне вторгнення Росії в Україну на даний момент неможливо повноцінно працювати з неопублікованими архівними даними, що є безумовною частиною наявної джерельної бази. Через грабунок Державного архіву Херсонської області російськими військовими ми не маємо доступу до великої кількості архівних матеріалів. Тому у нашому дослідженні ми вимушені звертатися лише до опублікованої частини джерельних матеріалів, які ми можемо знайти у вільному доступі.

Джерельна база дослідження Півдня України другої половини XIX – початку XX століття є надзвичайно багатою і різноманітною. Вона включає архівні матеріали, такі як звіти губернських і повітових адміністрацій, статистичні збірники, а також законодавчі акти, які регулювали економічні відносини, землеволодіння, соціальну та трудову діяльність. Звіти губернських адміністрацій і земств надають докладну інформацію про демографічну динаміку, стан сільського господарства, розвиток міст і соціальну політику.

Історіографію дослідження законодавчих актів з історії міського самоврядування Півдня України в другій половині XIX – початку XX ст. можна розділити на декілька ключових етапів, що стосувалися змін в організації міської влади та впливу цих змін на соціально-політичний розвиток країни. Перший період вивчення охоплює період до революції

1917 р. Він пройшов кілька етапів, починаючи від обмеженого самоврядування до реорганізації міської адміністрації в середині XIX століття, і закінчився цей період захопленням влади більшовиками.

Одним із перших хто звернув свою увагу на історичний розвиток місцевого самоврядування став видатний український історик та археолог Володимир Антонович, який досліджував у контексті імперської влади історію адміністративно-територіального устрою України.

У радянський період дослідження міського самоврядування були обмежені ідеологічними рамками. Історики зосереджувалися на вивченні радянської системи управління, підкреслюючи її переваги та досягнення. Дослідження дореволюційного періоду часто мали критичний характер, акцентуючи увагу на класових суперечностях та недоліках попередніх систем управління.

З набуттям незалежності в 1991 році українські історики отримали можливість вільно досліджувати різні аспекти національної історії, включаючи міське самоврядування. До прикладу, Константінова Вікторія Миколаївна займалася вивченням соціально-економічних джерел з історії міського самоврядування, а Лариса Цибуленко органами міського самоврядування та їх впливу на різні сфери життя міста. Одним із провідних дослідників цієї тематики є Олександр Вікторович Черемісін.

У своїй монографії «Міське самоврядування на Півдні України в 1785-1917 рр.»¹ Олександр Черемісін проводить комплексний аналіз становлення та розвитку органів міського самоврядування в південних регіонах України. Дослідження охоплює період від провадження «Грамоти на права і вигоди містам Російської імперії» 1785 року до революційних подій 1917 року.

Особлива увага в праці приділяється бюджетній політиці, господарській діяльності, соціальним ініціативам та забезпеченню міст. Монографія базується на широкому колі архівних джерел, включаючи законодавчі акти, протоколи міських дум, та інші документи того часу, що

дозволяють автору представити глибокий та об'єктивний аналіз розвитку міського самоврядування на Півдні України.

Законодавчі джерела є важливим компонентом дослідження історичних, соціальних, економічних та політичних процесів. Характеристика законодавчих джерел передбачає аналіз їхнього змісту, структури, цілей, а також специфіки застосування.

Законодавчі джерела поділяються на кілька основних категорій, серед яких виділяють конституційні акти, законодавчі постанови, укази та інші нормативно-правові акти. У кожній категорії законодавчих джерел можна простежити специфічні риси, зокрема рівень деталізації норм, ступінь їхньої універсальності та спрямованість на розв'язання конкретних завдань (2).

У дослідженні історії міського самоврядування Півдня України важливе місце займають законодавчі акти, які регулювали діяльність міських органів управління.

Закони Російської імперії, що стосувалися міського самоврядування на території Півдня України можна розділити на три групи: центральні, регіональні та міські.

16 червня 1870 року імператором Олександром II була затверджена реформа Міського Положення³, яка мала на меті замінити колишні органи міського управління новими – міською думою та міською управою, що були відповідальними за виконання розпорядчих функцій та виконавчих завдань.

Виборче право належало фізичним та юридичним особам, що мали у власності нерухомість у межах міста, на суму від 300 до 300 карбованців. Із цього ми можемо зробити висновок, що виборче право набули не більше 10% від населення міст Півдня України, однак на практиці їх було – 5%.

Однією з найбільших змін відбулася у фінансовій складовій міського самоврядування, коли було впорядковано формування бюджету та його витрат, які спочатку укладалися міською управою, а потім передавалися на розгляд комісією міської думи для подальшого затвердження.

Муніципальні установи відтепер звільнялись від прямої підзвітності Міністерству внутрішніх справ та губернським адміністраціям. Натомість міська управа мала укладати щорічний звіт по її діяльності та друкувати його у пресі [1, с.346].

Роботу над удосконаленням реформи міського самоврядування розпочали у 80-х рр. XIX ст., під керівництвом міністра внутрішніх справ І. Н. Дурново та значно посилилась після затвердження Земського положення у 1890 році.

Майновий ценз був підвищений, що в свою чергу призвело до скорочення кількості виборців у 5-10 разів.

Реформа 1892 р. позбавила виборних прав дрібну буржуазію, натомість посилила позиції власників нерухомості. На Півдні України спостерігалась тенденція втрати зацікавленості місцевими локальною політикою – що призводило до втрати авторитету муніципальною владою. Згідно статистики лише у м. Миколаєві за період 1873-1896 р. накопичились більше 60 заяв про відмову брати участь у виборах [1, с.247].

Було встановлено адміністративний нагляд за діями дум у вигляді державного органу – Присутствіє із міських справ в компетенцію яких входило контролювати самоврядування. Органи самоврядування в жодному разі за законом не могли не прийняти внесені Присутствієм зміни. Але на законодавчому рівні розгляд бюджетних питань ускладнювався бюрократичними процедурами, які могли затягнутися до кількох місяців і зовсім не гарантували повної фінансової самостійності.

За постановами Положення⁴ 1892 р. посилюється відповідальність за прийняті рішення з боку міських дум. Реформа призвела до збільшення контролю над органами самоврядування з боку держави. Це можна трактувати бажанням держави активніше контролювати самоврядування.

Одним із найбільших недоліків Міських положень було поєднання в повноваженнях міського голови головування і в міській думі і в управі, в

свою чергу, місцеві комісії вказували про незручність цього поєднання в одній особі для двох зібрань, з яких одне контролює інше (5, с. 73)

У 1853 р. був підписаний Закон про управління містами Новоросійського краю та Бессарабії, в якому відзначалася висока зацікавленість Російської імперії в цьому регіоні через його вигідне географічне розташування. В містах південної України міські голови, а також посадовці нижчих чинів не обиралися місцевими громадами, а призначалися центральною владою. Губернатори регулювали призначення ключових посадовців в міському самоврядуванні, міста також були зобов'язані погоджувати бюджети та витрати з представниками губернаторської влади. В плані економіки, закон мав допомогти міському самоврядуванню контролювати економічну активність в процесі експорту та у розвитку портових можливостей міст.

Був прийнятий у 1894 р. Закон про державний контроль за діяльністю міських дум у портах Чорного моря, зокрема, цей закон стосувався таких міст-портів, через які проходила велика частина зовнішньої торгівлі, як Одеса, Херсон, Миколаїв та інші міста.

За новим законом, державні органи отримували у своє розпорядження розширені повноваження у питаннях перевірки діяльності міських дум. Чиновники могли використовувати контроль за управлінням фінансами та землями, що належали місту.

Основна увага у законі приділяється питанню економіки та безпеки у портових містах. У фінансовому питанні передбачалося жорстке регулювання над бюджетами та витратами у містах, що забезпечувалося інтересами імперії.

30 квітня 1863 року було узгоджено Положення про громадське управління міста Одеси. Це положення стало одним із найперших кроків Російської імперії до розширення міської автономії регіонів. Згідно з повідомленнями офіційних представників міста, розроблені регулятивні

норми були прогресивнішими навіть за Санкт-Петербурзький статут 1846 р., який послужив для них зразком [6 с.27].

Голосувати мали право всі чоловіки від 21 року, що мали нерухоме майно чи мали прибуток в 100 рублів. Таку можливість отримали 2657 осіб із 101 тис. населення. При виборі мера, якого обирали члени загальної ради, кандидат повинен був мати цілих 25 років та мати у своєму розпорядженні нерухоме майно не дешевше 15 тисяч рублів.

Для міської думи одним із ключових завдань був розвиток у місті інфраструктури. Це питання включало в себе вдосконалення системи освітлення, ремонт міських доріг та розвиток водопостачання та роботи каналізації. Також міська дума відповідала за будівництво та ремонтні роботи лікарень, адміністративних установ та шкільних приміщень.

Крім питань інфраструктури міські думи займалися також благоустроєм міста: був ретельний контроль за санітарним станом міста, створювалися міські парки та проводилися прибирання вулиць від сміття. Оскільки Одеса була ключовим торговим, культурним та адміністративним центром, на неї покладалась роль «воріт» для взаємодії з міжнародною спільнотою.

Одеса стала одним із найгарячіших точок в Російській імперії під час революцій 1905-1907, що була спричинена поразкою в російсько-японській війні. В місті почалися виступи робітників заводів та морських службовців, що в свою чергу викликало занепокоєння у влади, через важливість портового міста для імперії. Тому в 1905 році було ухвалено Закон про особливий правовий режим в Одесі. Було введено особливий правовий режим за яким, поліцейським та військовим було дозволено взяти частину функцій міського самоврядування, що в свою чергу, мало забезпечити стабільність та порядок в регіоні. Держава за законом дозволялося жорсткіше придушувати будь-які демонстрації використовуючи зброю проти демонстрантів. Крім цього було посилено цензуру у пресі, отримали обмеження профспілки та політичні організації. Цей закон був відповіддю

на політичну нестабільність, що виникла внаслідок революційних виступів, і він створював умови для централізованого управління, зокрема в сфері безпеки і контролю за населенням.

В 1908 році був прийнятий Закон про управління містами, що мають військове значення до таких міст можна віднести Одесу, Миколаїв, Севастополь та інші міста, що знаходилися на півдні України і мали доступ до моря.

Закон сприяв зменшенню повноважень міського самоврядування. Витрати пов'язані з військовими потребами були пріоритетними у вирішенні. Також проекти, що стосувалися інфраструктури та могли мати стратегічне значення мали більше шансів на прийняття.

Керування в таких містах передавалося військовим губернаторам, яким належали широкі повноваження, серед яких, це право вето та повне контролювання рішень органів міського самоврядування. Мали військові губернатори і свої прямі обов'язки, наприклад, забезпечення безпеки в містах та допомога в будь-яких питаннях армії та імперському флоту. Також військова адміністрація могла обмежити діяльність профспілок та громадських організацій, якщо вони могли вважатися небезпечними для функціонування та безпеки міста.

Таким чином, закони що регулюють міське управління Півдня України, відображають складну взаємодію між місцевими органами влади та центральною адміністрацією Російської імперії. Вони визначили не тільки правові рамки діяльності міських дум, а й спеціальні правові режими для стратегічного важливих міст, що відображали військові, економічні та соціальні потреби імперії на цих територіях.

При всіх обмеженнях, що ставила влада у виборчі права, міське самоврядування принесло на Південь України важливі зміни, що допомогли регіону не тільки в сфері економіки, а й в процесі модернізації міст південної України, які відіграли важливу роль для всієї Російської імперії.

Список використаних джерел:

1. Черемісін О. В. Міське самоврядування на Півдні України в 1785–1917 рр. Херсон: «Олді-плюс», 2017. 581 с.
2. Панкєєв О. С. Джерела з історії чиновництва Південної України другої половини XVIII століття. Київ. 2019. 270 с.
3. Городовое положение 16 июня 1870 г. Полное собрание законов Российской империи. СПб.: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1873. Собр. 2. Т. XXXXV. Отд. 1. С. 820–839
4. Городовое положение 11 июня 1892 г. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 3. СПб: Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1893. Т. XII. С. 430–456
5. Черемісін О. В., Варнавська І. В. Конструювання децентралізованого місцевого самоврядування на півдні України в кінці XVII – початку XX ст.
6. Шевчук Я.В., Шершенькова В.А. Органи влади та управління Одеси на початку її заснування. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки №4 Том 1. 2020 С. 23-28

УДК: 37(470+571)"1922/1991":32

Дар'я ВДОВИЧЕНКО,

здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) РВО спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Михайленко Г.М., к.іст.н., доцентка

ПОЛІТИЗАЦІЯ ОСВІТИ В СРСР

***Анотація.** У статті аналізується роль радянської освіти як засобу формування комуністичної свідомості школярів через систему викладання історії. Розглянуто механізми пропаганди, що використовувалися в шкільній програмі для впровадження ідеологічних настанов, зокрема культ*